

Právo na spravodlivý proces v trestnom konaní

doc. JUDr. Ondrej Laciak, PhD.

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Abstrakt: Spravodlivý proces a právo na jeho realizáciu patria bezpochyby k jedným z prejavov fungujúceho právneho štátu. Rovnako právo na spravodlivý proces v trestnom konaní predstavuje jednu zo základných zásad trestného konania. Tento článok je zameraný na poukázanie na základné prvky práva na spravodlivý proces v trestnom konaní prejavujúce sa v aplikačnej praxi z európskeho hľadiska.

Abstract: The fair trial and its proper realization belong without any doubts to the symptoms of the functioning rule of law state. As well as a right to fair trial in the criminal proceedings which is considered as one of the fundamental principles of the criminal proceedings. This article is focused on the basic elements of the right to fair trial in the criminal proceedings in the judicial practice from the European point of view.

Klíčová slova: spravodlivý proces, trestné konanie, obvinený

Key words: fair trial, criminal proceedings, accused person

Právny základ práva na spravodlivý proces v európskom priestore jednoznačne predstavuje článok 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“), podľa ktorého má každý právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prerokovaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by vzhľadom na osobitné okolnosti mohla byť verejnosť konania na ujmu záujmom spravodlivosti. Osobitné ustanovenia pre právo na spravodlivý proces v trestnom konaní sú článok 6 ods. 2 a 3 Dohovoru.¹ V práve Európskej únie je základné ustanovenie upravujúce právo

na spravodlivý proces článok 47 Charty základných práv Európskej únie (2012/C 326/02) (ďalej aj len „Charta“).² V Článku 48 Charty je osobitne upravené právo na prezumpciu nevinu a právo na obhajobu, ktoré sú fundamentálnymi prvkami spravodlivého procesu.³

Z hľadiska trestného konania je právo na spravodlivý proces priznané jednak obvinenému, ako aj poškodenému (eventuálne obeti trestného činu).

Právo na spravodlivý proces obsahuje dve integrálne súčasti, ktoré sú navzájom späté a podmienené, a to:

- právo na prístup k súdu, ktorý spĺňa požiadavky nezávislosti, nestrannosti, zákonného zriadenia a adekvátnej právomoci,

- d) vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie na vypočúvanie svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako v prípade svedkov proti nemu;
- e) mať bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom, alebo ak týmto jazykom nehovorí.

² Článok 47 Charty:

Právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces
Každý, koho práva a slobody zaručené právom Únie sú porušené, má za podmienok ustanovených v tomto článku právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom.

Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom. Každý musí mať možnosť poradiť sa, obhajovať sa a nechať sa zastupovať.

Právna pomoc sa poskytuje osobám, ktoré nemajú dostatočné prostriedky v prípade, ak je táto pomoc potrebná na zabezpečenie efektívneho prístupu k spravodlivosti.

³ Článok 48 Charty:

Prezumpcia nevinu a právo na obhajobu

1. Každý, kto je obvinený, sa považuje za nevinného, kým jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.

2. Každý, kto je obvinený, má zaručené právo na obhajobu.

¹ Článok 6 ods. 2 a 3 Dohovoru:

2. Každý, kto je obvinený z trestného činu, považuje sa za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.

3. Každý, kto je obvinený z trestného činu, má tieto minimálne práva:

a) byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia vzneseného proti nemu;

b) mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby;

c) obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu podľa vlastného výberu, alebo pokiaľ nemá dostatok prostriedkov na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú, spravodlivý proces, trestné konanie, obvinený;

– právo na spravodlivé súdne konanie, ktorého obsahom je subjekt (osoba oprávnená a profitujúca z tohto práva a povinná osoba, ktorá je povinný toto právo garantovať), objekt (ako trestné obvinenie) a vzájomné vzťahy uplatňovať pri jeho výkone (oprávnenou osobou je v zmysle článku 6 ods. 1 Dohovoru „každý“, teda nielen obvinený, a povinným subjektom je štát).⁴ Z dôvodu koncentrácie tohto článku na spravodlivý trestný proces v užšom slova zmysle, budem analyzovať najmä aspekt spravodlivého prejednanie trestnej veci samozrejme prihliadajúc na nevyhnutnosť existencie nezávislosti a nestrannosti orgánov činných v trestnom konaní a súdu. Posúdenie, či sa prerokovanie veci považuje za spravodlivé, závisí od všetkých okolností prípadu vrátane schopnosti jednotlivca získať prístup k spravodlivosti. Do úvahy sa musí vziať konanie ako celok (t. j. od začatia trestného konania vrátane prvotného výsluchu, po právoplatné rozhodnutie v odvolacom konaní).^{5, 6} Jednou zo základných požiadaviek práva na spravodlivé prejednanie veci je tzv. rovnosť zbraní medzi účastníkmi konania, resp. stranami. Rovnosť zbraní zahŕňa zabezpečenie toho, aby každý účastník konania mal primeranú možnosť prezentovať svoje tvrdenia v podmienkach, ktoré neznevýhodňujú žiadneho z účastníkov.⁷ Zásada rovnosti zbraní je však len jednou črtou širšieho pojmu spravodlivého procesu, ktorý zahŕňa aj základné právo, že konanie má byť kontradiktórne.⁸

Každý má právo, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prerokovaná nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti⁹. Zásada práva na spravodlivý proces patrí k jedným z najdôležitejších základných zásad trestného konania.¹⁰ Spravodlivý proces je proces, ktorý bude vedený v zmysle zákona¹¹ bez

zbytočných prietáhov, rešpektujúc pritom práva zúčastnených subjektov a dodržiavajúc opatrenia proti predpokladanej súdov, ako aj orgánov činných v trestnom konaní.¹² Každý právny systém v sebe stelesňuje špecifickú koncepciu spravodlivosti. To však nevyklučuje otázku, či je špecifický systém celkovo alebo čiastočne spravodlivý. Rôzne analýzy, ale najmä analýzy z hľadiska spravodlivosti právneho systému, sú imanentnou úlohou jurisprudencie. Je všeobecne známe, že otázka spravodlivosti je často predmetom sporov.¹³ Právo na spravodlivý proces neznamená to, že vždy bude rozhodnuté v prospech obvineného (zastavenie trestného stíhania, oslobodenie spod obžaloby, prípadne uložený alternatívny trest, a podobne), ale to, že rozhodnutie, ktoré vzíde z trestného konania, má byť vždy spravodlivé a zákonné.¹⁴ Spravodlivý proces (trestné konanie) z hľadiska obvineného najmä vtedy, ak sú garantované a dodržiavané všetky jeho práva a trestné konanie je vedené výlučne zákonným spôsobom a konečné rozhodnutie vychádza zo všetkých vykonaných dôkazov.¹⁵ Právo na spravodlivý proces by sa malo však týkať celého trestného konania a nie len jeho časti. V tejto súvislosti určite stojí za zmienku aj nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 371/2014, podľa ktorého: „Rešpektovanie práva na spravodlivý proces prokuratúrou ako orgánom dozoru nad zákonnosťou prípravného konania je potrebné skúmať s ohľadom

⁴ MATHERN, V. In: IVOR, Jaroslav a kol. *Trestné právo procesné*. 1. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2006. (Edícia učebnice). ISBN 80-8078-101-X, s. 57–58.

⁵ *Handbook on European law relating to access to justice*. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. Luxembourg 2016, s. 40. ISBN 978-92-871-9892-1.

⁶ Pozri k tomu aj rozsudok ESEJ Edwards v. Spojenému kráľovstvu č. 13071/87 zo 16. decembra 1992, bod 34.

⁷ Pozri k tomu aj rozsudok ESEJ Ruiz-Mateos proti Španielsku, č. 12952/87 z 23. júna 1993, bod 63.

⁸ *Handbook on European law relating to access to justice*. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. Luxembourg 2016, s. 40. ISBN: 978-92-871-9892-1.

⁹ § 2 ods. 7 Trestného poriadku: „Každý má právo, aby jeho trestná vec bola spravodlivo a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom v jeho prítomnosti tak, aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom, ak tento zákon neustanovuje inak.“

¹⁰ Pozri k tomu aj KLÁTIK, J. *Zabezpečenie práva na spravodlivý trestný proces*. In: *Studia Prawnoustrojowe*. Č. 19 (2013), s. 109–122. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 2013.

¹¹ V podmienkach Slovenskej republiky v súlade so zákonom č. 300/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

¹² Porovnaj rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 25/2006.

¹³ CHOVANCOVÁ, J., VALENT, T. *Filozofia pre právnikov (filozoficko-právne aspekty)*. Univerzita Komenského. Bratislava. 2008, s. 45. ISBN 978-80-7160-248-4.

¹⁴ Pozri v tejto súvislosti aj LALÍK, T. Právo na spravodlivý súdny proces a zásada ne bis in idem podľa Dohovoru a správne trestanie. *Justičná revue*, roč. 67, č. 12, 2015, s. 1381–1402. ISSN 1335-6461.

¹⁵ *Obsah práva na spravodlivý súdny proces nespočíva len v tom, že osobám nemožno brániť v uplatnení práva alebo ich diskriminovať pri jeho uplatňovaní, obsahom tohto práva je i relevantné konanie súdov a iných orgánov Slovenskej republiky. Do práva na spravodlivý súdny proces nepatrí právo účastníka konania, aby sa všeobecný súd stotožnil s jeho právnymi názormi, navrhovaním a hodnotením dôkazov.* (Pozri rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 252/04.)

Právo na spravodlivý súdny proces neznamená ani právo na to, aby bol účastník konania pred všeobecným súdom úspešný, teda aby bolo rozhodnuté v súlade s jeho požiadavkami a právnymi názormi. (Pozri rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 50/04.)

Do obsahu základného práva podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a práva na spravodlivý súdny proces podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a slobôd nepatrí ani právo účastníka konania vyjadrovať sa k spôsobu hodnotenia ním navrhnutých dôkazov súdom, prípadne sa dožadovať ním navrhnutého spôsobu hodnotenia vykonaných dôkazov (pozri rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 97/97), resp. toho, aby súdy preberali alebo sa riadili výkladom všeobecne záväzných predpisov, ktorý predkladá účastník konania (pozri rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 3/97, sp. zn. II. ÚS 251/03).

na prípravne konanie ako celok. Ústavný súd je toho názoru, že odňatie možnosti realizovať svoju obhajobu v prípravnom konaní je možné napraviť, pokiaľ strana obhajoby takú možnosť, hoci neskôr vo fáze prípravného konania dostane“ (obdobne pozri ďalej napr. rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Serves* proti Francúzsku z 20. októbra 1997 č. sťažnosti 36535/97, vo veci *Twalib* proti Grécku z 9. júna 1998 č. sťažnosti č. 24294/94 a vo veci *Salduz c. Turecko*, č. 36391/02, z 27. novembra 2008, body 54–63).

Právo byť prítomný na prerokovaní trestnej veci tiež patrí bezo sporu k základným elementom spravodlivého procesu.¹⁶ V tejto súvislosti je veľmi jasnou právnou normou v sekundárnom práve Európskej únie Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinoty a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní (ďalej aj len „Smernica o prezumpcii nevinoty“). V preambule tejto smernice je právna doktrína práva byť prítomný na prerokovaní veci formulovaná jasne a zrozumiteľne. Právo na spravodlivý proces je jednou zo základných zásad demokratickej spoločnosti. Právo podozrivých a obvinených osôb byť prítomný na súdnom konaní je založené na uvedenom práve a malo by byť zaručené v celej Európskej únii. Ak sa podozrivá alebo obvinená osoba nemôžu na súdnom konaní zúčastniť z dôvodov, ktoré nemôžu ovplyvniť, mali by mať možnosť požiadať o nový termín súdneho konania v rámci lehoty ustanovenej vo vnútroštátnom práve. Právo podozrivých a obvinených osôb byť prítomný na súdnom konaní nie je absolútnym právom. Podozrivá a obvinená osoba by za určitých okolností mali mať možnosť sa tohto práva vzdať, a to výslovne alebo konkludentne, avšak jednoznačne. Za určitých okolností by malo byť možné rozhodnutie o vine alebo nevine podozrivej alebo obvinenej osoby vyniesť aj za jej neúčasti na súdnom konaní. Taký prípad by mohol nastať, ak bola podozrivá alebo obvinená osoba včas informovaná o súdnom konaní a o dôsledkoch neúčasti, a napriek tomu sa nedostaví. Pod informovaním podozrivej alebo obvinenej osoby o súdnom konaní by sa malo rozumieť, že táto osoba bola predvolaná osobne alebo iným spôsobom, pričom jej bola doručená úradná informácia o čase a mieste konania tak, že sa mohla o súdnom konaní dozvedieť. Pod informovaním podozrivej alebo obvinenej osoby o dôsledkoch neúčasti by sa malo rozumieť najmä to, že táto osoba bola informovaná o tom, že za jej neúčasti na súdnom konaní možno vyniesť rozhodnutie. Súdne konanie, ktorého výsledkom môže byť vydanie rozhodnutia o vine alebo nevine, by sa malo môcť viesť aj za neprítomnosti podozrivej alebo obvinenej osoby, ak táto osoba bola o konaní informovaná a splnomocnila obhajcu, ktorého určila ona

sama alebo štát, aby ju v konaní zastupoval, a ktorý túto podozrivú alebo obvinenú osobu zastupoval.¹⁷

Ako aj vyplýva z vyššie uvedenej smernice, elementárnym prvkom spravodlivého procesu je dôsledné **do** **držiavanie prezumpcie nevinoty** a to tak v materiálnom zmysle slova, ako aj v jeho procesných podobách.¹⁸ Zásada prezumpcie nevinoty vyplýva z článku 6 ods. 2 Dohovoru a predstavuje jednu z najdôležitejších zásad trestného konania. Prezumpcia nevinoty je v práve Európskej únie upravená v článkoch 47 a 48 Charty, ako aj v Smernici o prezumpcii nevinoty. Pre obvineného je najdôležitejší faktický dopad právnym poriadkom deklarovanej prezumpcie nevinoty, teda, čo v skutku reálne znamená, že sa obvinený považuje za nevinného, kým súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom nevysloví jeho vinu.

Aspekty práva na prezumpciu nevinoty spočívajú v naplnení niektorých podmienok, pričom prvá sa týka skôr osobnostných práv obvineného a ďalšie majú procesno-právne dopady. Prvou z podmienok prezumpcie nevinoty je zachovanie práva, aby pred vydaním právoplatného odsudzujúceho rozsudku neboli podozrivá alebo obvinená osoba vo verejných vyhláseniach a úradných rozhodnutiach orgánov verejnej moci označené za vinné. K procesnoprávnym podmienkam prezumpcie nevinoty patrí zabezpečenie dôkazného bremena spočívajúceho na prokuratúre, pričom akékoľvek odôvodnené pochybnosti o vine sa musia vykladať v prospech obvineného. Poslednou podmienkou dodržania prezumpcie nevinoty je zachovanie práva nevypovedať vo vlastný neprospech (právo odoprieť výpoveď) a právo nespolupracovať s orgánmi činnými v trestnom konaní a súdom.¹⁹

¹⁷ Body 33–37 Preambuly Smernice Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/343 z 9. marca 2016 o posilnení určitých aspektov prezumpcie nevinoty a práva byť prítomný na konaní pred súdom v trestnom konaní.

¹⁸ Pozri k tomu aj LACIAK, O. *Právo na obhajobu a jeho podoby v trestnom konaní*. Wolters Kluwer, 2019, s. 66. ISBN 978-80-571-0018-8.

¹⁹ Pozri k tomu body 24–30 Preambuly Smernice o prezumpcii nevinoty:

(24) Právo odoprieť výpoveď je dôležitým aspektom prezumpcie nevinoty a malo by slúžiť ako ochrana pred výpoveďou vo svoj neprospech.

(25) Právo nevypovedať vo vlastný neprospech je tiež dôležitým aspektom prezumpcie nevinoty. Keď sa od podozrivých a obvinených osôb žiada, aby vypovedali alebo odpovedali na otázky, nemali by byť nútené predložiť dôkazy alebo dokumenty ani poskytnúť informácie, ktoré môžu svedčiť v ich neprospech.

(26) Právo odoprieť výpoveď a právo nevypovedať vo vlastný neprospech by sa malo vzťahovať na otázky, ktoré súvisia s trestným činom, zo spáchania ktorého je osoba podozrivá alebo obvinená, a nie napríklad na otázky, ktoré sa týkajú totožnosti podozrivej alebo obvinenej osoby.

(27) Z práva odoprieť výpoveď a z práva nevypovedať vo vlastný neprospech vyplýva, že príslušné orgány by nemali nútiť podozrivé alebo obvinené osoby poskytovať informácie, ak to tieto osoby nechcú urobiť. Pri rozhodovaní o tom, či bolo právo odoprieť výpoveď alebo právo nevypovedať vo vlastný neprospech porušené,

¹⁶ K tomu pozri aj BLAŽEK, R. Možné porušenie práva na obhajobu v konaní proti úšľemu. *Justičná revue*, roč. 67, č. 1, 2015, s. 74–83.

Európsky súd pre ľudské práva napríklad v rozhodnutí v prípade Barberá, Messegué a Jabardo proti Španielsku potvrdil, že princíp prezumpcie nevinny vyžaduje inter alia, že členovia senátu súdu by nemali začať posudzovať vec s už vytvorenou predstavou, že obvinený spáchal trestný čin, z ktorého je obžalovaný. Dôkazné bremeno má prokurátor a akákoľvek pochybnosť by mala byť na prospech obvineného.²⁰ Zaujímavé je aj rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva *Allenet de Ribemont* proti Francúzsku²¹, v ktorom sa v jednom rozhodnutí rozšírili tak hranice *ratione temporis* (teda rozšírenie aplikácie tejto zásady na všetky štádia trestného konania), ako aj *ratione personae* (rozšírenie okruhu subjektov povinne dodržiavajúcich túto zásadu).²² V rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva *Daktaras* proti Litve sa v bode bod 35 uvádza: „*Prezumpcia nevinny je jedným zo základov spravodlivého trestného konania. K jej porušeniu dôjde, ak výroky príslušnej úradnej osoby (public official), ktoré sa týkajú osoby obvinenej z trestného činu, odrážajú alebo vyjadrujú názor, že je vinná, a to ešte pred tým, ako bola jej vina preukázaná v súlade so zákonom. Dokonca aj pri absencii formálneho konštatovania postačuje tiež argumentácia nasvedčujúca tomu, že úradná osoba považuje obvineného za vinného.*“²³

Ďalšou základnou zložkou práva na spravodlivé prerokovanie veci je zásada kontradiktórnosti prerokovania.

by sa mal zohľadniť výklad práva na spravodlivý proces podľa EDLP Európskym súdom pre ľudské práva.

(28) *Uplatnenie práva odoprieť výpoveď alebo práva nevyповeдаť vo vlastný neprospech by sa nemalo používať proti podozrivej alebo obvinenej osobe a ako také by sa nemalo považovať za dôkaz, že dotknutá osoba spáchala predmetný trestný čin. Tým by nemali byť dotknuté vnútroštátne predpisy, ktoré sa týkajú posúdenia dôkazov súdmi alebo sudcami za predpokladu, že je dodržané právo na obhajobu.*

(29) *Uplatnenie práva nevyповeдаť vo vlastný neprospech by nemalo brániť príslušným orgánom zhromažďovať dôkazy, ktoré možno zákonne získať od podozrivej alebo obvinenej osoby zákonnými donucovacími prostriedkami a ktoré existujú nezávisle od vôle podozrivej alebo obvinenej osoby, ako je napríklad materiál získaný na základe súdneho príkazu, materiál, ktorý sa musí podľa zákona uchovávať a predložiť na požiadanie, vzorky dychových skúšok, krvi alebo moču a tkaniv na testy DNA.*

(30) *Právo odoprieť výpoveď a právo nevyповeдаť vo vlastný neprospech by nemalo brániť členským štátom rozhodnúť, že v prípade menej závažných trestných činov, ako napríklad menších dopravných priestupkov, sa konanie alebo niektorá jeho časť v súvislosti s predmetným trestným činom môže viesť písomne alebo bez výsluchu podozrivej alebo obvinenej osoby príslušnými orgánmi, ak je to v súlade s právom na spravodlivý proces.*

²⁰ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Barberá, Messegué a Jabardo proti Španielsku, zo 6. decembra 1988, odsek 77, sťažnosť č. 10590/83.

²¹ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva *Allenet de Ribemont* proti Francúzsku zo 10. februára 1995, sťažnosť č. 15175/89.

²² Pozri k tomu aj SVÁK, J. Ochrana ľudských práv. *Poradca podnikateľa*, 2006, s. 516. ISBN 80-88931-51-7.

²³ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva *Daktaras* proti Litve, sťažnosť č. 42095/98, rozsudok z 10. októbra 2000 (bod 35).

Podľa rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva *Ruiz-Mateos* proti Španielsku z 23. júna 1993 právo na spravodlivý proces zahŕňa tiež právo na kontradiktórne konanie, čo v zásade znamená, že strany v trestnom alebo v občianskoprávnom procese majú mať možnosť oboznámiť sa so všetkými uvedenými dôkazmi alebo prednesenými skutkovými okolnosťami zaujať k nim stanovisko.²⁴ Pre zaujímavosť je vhodné uviesť konštatovanie v zmysle rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva z roku 2001 *Garcia Alva* proti Nemecku²⁵, podľa ktorého: „... *Konanie musí byť kontradiktórne a vždy musí byť zabezpečená rovnosť zbrani medzi stranami, prokurátorom a zatknutou osobou.*“ Za zmienku určite stojí aj rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva vo veci *Suominen* proti Fínsku²⁶, v ktorom tento súd konštatoval: „... *Súd v súlade so svojou konštantnou judikatúrou pripomína, že požiadavka rovnosti zbrani sa v zásade uplatňuje rovnako v občianskych ako aj v trestných veciach. Pokiaľ ide o spor protichodných záujmov, rovnosť zbrani znamená, že každej strane musí byť poskytnutá primeraná možnosť prezentovať svoju vec – vrátane dôkazov – za podmienok, ktoré ju nestavajú do zásadnej nevýhody voči protistrane.*“ Podľa publikovaného názoru Agentúry Európskej únie pre základné práva²⁷ zásada kontradiktórnosti konania v praxi zahŕňa:

- právo mať poznatky o všetkých dôkazoch podaných na účel ovplyvnenia rozhodnutia súdu a mať k nim pripomienky,²⁸
- právo mať dost' času na oboznámenie sa s dôkazmi predloženými súdu,²⁹
- právo predkladať dôkazy.³⁰

V súvislosti s kontradiktórnosťou je treba poznamenať, že aj úlohou obhajcu je pôsobiť ako protiváha v kontradiktórnom procese, kde proti obvinenému stojí v zásade celá „štátna mašinéria“ na čele s prokurátorom a policajtom. Realizácia práva na obhajobu je v zásade realizáciou princípu *égalité des armes* – rovnosti zbrani. Obhajcom je osoba, ktorá je nezávislá od štátnej moci a poskytuje svoje služby len v rámci zákona, od pokynov klienta a riadi sa predpismi stavovskej komory.

²⁴ MOLE, N., HARBY, C. *Sprievodca na aplikáciu článku 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach*. Rada Európy, 2006, s. 40.

²⁵ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva *Garcia Alva* proti Nemecku zo dňa 13. 2. 2001, sťažnosť č. 23541/94.

²⁶ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 1. 7. 2003 vo veci *Suominen* proti Fínsku, sťažnosť č. 37801/97.

²⁷ Handbook on European law relating to access to justice. European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe. Luxembourg 2016, s. 43.

²⁸ Pozri napr. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva *Vermeulen* proti Belgicku z 20. februára 1996, bod. 33, sťažnosť č. 19075/91.

²⁹ Pozri napr. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva *Krčmár* proti Českej republike z 3. marca 2000, bod. 42, sťažnosť č. 35376/97.

³⁰ Pozri napr. Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva *Clinique des Acacias* a iní proti Francúzsku z 13. októbra 2005, bod 37, sťažnosť č. 45519/06.

Nestrannosť nielen súdu, sudcov, ale aj orgánov činných v trestnom konaní, znalcov, či v trestnom konaní pribratých tlmočníkov je nevyhnutným predpokladom toho, aby prerokovanie trestnej veci bolo spravodlivé. V rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva Daktaras proti Litve sa v bode 32 konštatuje: „Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva musí byť ustálené, či existujú zistiteľné skutočnosti, ktoré môžu vzbudzovať pochybnosti o nestrannosti, a v tomto zmysle môže mať aj zdanie určitú dôležitosť, pretože „v stávke“ je dôvera, ktorú musia súdy v spoločnosti vzbudzovať, nehovoriac o dôvere samotných účastníkov konania.“³¹ K predpojatosti sa vyjadril Ústavný súd Slovenskej republiky v rozhodnutí, sp. zn.: I. ÚS 65/05, tak že: „... Existencia nestrannosti musí byť určená jednak podľa subjektívneho hľadiska, to znamená na základe osobného presvedčenia a správania sa konkrétneho sudcu v danej veci, a jednak objektívne hľadisko, teda zisťovaním, či sudca poskytoval dostatočné záruky, aby bola z tohto hľadiska vylúčená akákoľvek oprávnená pochybnosť.“ V prípade pochybnosti má obvinený vždy právo podať námietku zaujatosti. V tejto súvislosti treba brať do úvahy aj judikatúru Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, ktorá je pre interpretáciu toho, či ide skutočne o predpojatosť, dosť nápomocná. Napríklad uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 5 Tdo 30/2008, v ktorom súd konštatoval: „... len skutočnosť, že sudca alebo prísediaci rozhodoval v inej trestnej veci obvineného, resp. v inej jeho právnej veci, nesúvisiacej s prejednávanej prípadom nie je dôvodom na jeho vylúčenie z vykonávania úkonov v pojednávanej veci“. Rovnako aj uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 5 Ndt 8/2009: „... pokiaľ nie sú zistené konkrétne okolnosti svedčiace o užšom priateľstve, o inej kvalite než je bežný úradný, popr. študijný alebo pracovný vzťah, nemôže byť dôvodom na vylúčenie sudcu z vykonávania úkonov trestného konania len samotná skutočnosť, že v minulosti študijne alebo pracovne prichádzal do styku s procesnou stranou, resp. s príbuznými niektoej z procesných strán.“

Súčasťou práva na spravodlivý proces je aj **prerokovanie veci v primeranej lehote**. Porušenie práva na prerokovanie veci v primeranej lehote je bezpochyby významným zásahom do princípov zaručujúcich právo na spravodlivý proces. Neodôvodnené prietahy a neprimeraná dĺžka trestného konania sú závažným a nežiaducim javom, ktorý nielen odporuje zmyslu práva obvineného a poškodeného na spravodlivý proces, ale je aj v rozpore so základnými zásadami trestného práva a odporuje účelu trestného konania.³²

³¹ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Daktaras proti Litve, sťažnosť č. 42095/98, rozsudok z 10. októbra 2000 (bod 32).

³² Pozri aj rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 5 To 14/09, v ktorom súd pre neprimerane dlhé trestné konanie (celkom 11 trvajúce rokov) uložil znížený trest odňatia slobody pôvodne uložený prvostupňovým súdom na tom podklade, že

Nedôvodné a zbytočné prietahy v trestnom konaní v zásade zakladajú porušenie práva na spravodlivý súdny proces chránený článkom 6 ods. 1 Dohovoru. Podľa prvej vety článku 6 ods. 1 Dohovoru „Každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený.“ Z uvedeného vyplýva, že napríklad obvinený by sa mohol z dôvodu porušenia jeho základného práva na konanie bez zbytočných prietahov podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky³³ domáhať na Ústavnom súde Slovenskej republiky podľa čl. 127 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky nápravy (príkázanie orgánu činnému v trestnom konaní alebo súdu, aby konal vo veci) a zároveň podľa čl. 127 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky priznania primeraného finančného zadostučinenia.³⁴ V prípade nedostatočného uspokojenia svojich práv Ústavným súdom Slovenskej republiky môže obvinený podať sťažnosť aj na Európskom súde pre ľudské práva, pochopiteľne, ako ustanovuje čl. 35 ods. 1 Dohovoru,³⁵ až po vyčerpaní všetkých vnútroštátnych opravných prostriedkov.

Istou výnimkou z naznačeného postupu je zohľadnenie neprimeranej dĺžky trestného konania v konečnom rozhodnutí súdu vo forme zníženia trestu alebo dokonca zastavenia trestného stíhania s konštatovaním konajúceho vnútroštátneho súdu, že došlo k neodôvodneným prietahom v prípravnom alebo súdnom konaní. V rámci rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva sa táto skutočnosť zohľadňuje aj pri meritórnem posudzovaní porušenia článku 6 ods. 1 Dohovoru. Európsky súd pre ľudské práva tak postupoval napríklad v prípade Beck proti Nórsku.³⁶ Trestné konanie vedené proti sťažovateľovi trvalo sedem rokov a sedem mesiacov. Vnútroštátne súdy túto skutočnosť zohľadnili pri ukladaní výmery trestu sťažovateľa. Napriek závažnosti trestných

„... porušenie práva na prejednanie veci v primeranej lehote je bezpochyby významným zásahom do princípov zaručujúcich právo na spravodlivý proces. Neodôvodnené prietahy a neprimeraná dĺžka trestného konania sú závažným a nežiaducim javom, ktorý nielen odporuje zmyslu práva obvineného, ale i poškodeného na spravodlivý proces, ale je i v rozpore so základnými zásadami trestného práva a odporuje účelu trestného konania.“

³³ Článok 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky: „Každý má právo, aby sa jeho vec verejne prerokovala bez zbytočných prietahov a v jeho prítomnosti a aby sa mohol vyjadriť ku všetkým vykonávaným dôkazom. Verejnosť možno vylúčiť len v prípadoch ustanovených zákonom.“

³⁴ Pozri napr. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva Cabala proti Slovensku z 6. septembra 2007, sťažnosť č. 8607/02.

³⁵ Čl. 35 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd: „Súd môže prejednávať vec až po vyčerpaní všetkých vnútroštátnych opravných prostriedkov, podľa všeobecne uznávaných pravidiel medzinárodného práva a v lehote šiestich mesiacov odo dňa, keď bolo prijaté konečné rozhodnutie.“

³⁶ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Beck proti Nórsku z 26. septembra 2001, sťažnosť č. 26390/95.

činov bol sťažovateľ odsúdený na trest odňatia slobody vo výške dvoch rokov, čo bola maximálna dolná hranica povolená príslušnými ustanoveniami trestného práva za porovnateľné trestné činy a zjavne bol nižším ako v podobných prípadoch. Prvok zbytočných a nedôvodných prietáhov v konaní bol hlavnou „poľahčujúcou“ okolnosťou. Redukciou, resp. mimoriadnym znížením trestu odňatia slobody na základe okolností dĺžky konania vnútroštátny súd potvrdil oprávnenosť sťažovateľových námietok na porušenie článku 6 ods. 1 Dohovoru z hľadiska neprimeranej dĺžky súdneho konania. Na základe toho potom Európsky súd pre ľudské práva konštatoval, že nedošlo k porušeniu článku 6 ods. 1 Dohovoru, pretože vnútroštátny súd dostatočne zrozumiteľným spôsobom priznal porušenie zachovania požiadavky „primeranosti“ lehoty a poskytol satisfakciu vo forme zásadného zníženia trestu výslovným a merateľným spôsobom.³⁷

Predmetnú právnu doktrínu Európsky súd pre ľudské práva vyslovil už aj v rozhodnutiach ECKE proti Nemeckej spolkovej republike³⁸, Morby proti Luxembursku³⁹ 2003 a Menelaou proti Cypru⁴⁰. Práve v rozsudku Menelaou proti Cypru Európsky súd pre ľudské práva zotrval na predmetnom právnom názore, pričom konštatoval, že zníženie trestu samo o sebe síce nie je v princípe sanáciou pochybenia v nezachovaní primeranej dĺžky trestného konania požadovanej článkom 6 ods. 1 Dohovoru, Európsky súd pre ľudské práva však akceptuje túto formu ako výnimku, keď vnútroštátne orgány výslovne a podstatným spôsobom vyjadrili porušenie Dohovoru a znížením trestu zmiernili, resp. odčinili toto porušenie.

K zbytočným prietahom v súdnom konaní môže dôjsť nielen nekonaním príslušného súdu, ale aj takou činnosťou súdu, ktorá nesmeruje k odstráneniu právnej neistoty účastníka súdneho konania, teda k právoplatnému rozhodnutiu vo veci, s ktorou sa obrátil na súd. Preto na splnenie základného práva podľa čl. 48 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky nestačí, aby štátne orgány (napr. všeobecné sudy) vec len prerokovali, príp. vykonali rôzne úkony (bez ohľadu na ich počet) a právoplatne nerozhodli (napr. I. ÚS 10/98, II. ÚS 64/99, I. ÚS 98/99).⁴¹

S radosťou možno konštatovať, že v aplikáčnej praxi, resp. v rozhodovacej činnosti súdov v Slovenskej republike sa judikovaný právny názor Európskeho súdu pre ľudské práva občasne začína badateľne uplatňovať.⁴²

³⁷ SVÁK, J., Ochrana ľudských práv. *Poradca podnikateľa*, 2006, s. 567. ISBN 80-88931-51-7.

³⁸ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva ECKE proti Nemeckej spolkovej republike z 15. júla 1982, sťažnosť č. 8130/78.

³⁹ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Morby proti Luxembursku z 13. novembra 2003, sťažnosť č. 27156/02.

⁴⁰ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Menelaou c. Cyprus z 12. júna 2008, sťažnosť č. 32071/04.

⁴¹ Pozri rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 74/02.

⁴² Pozri k tomu aj LACIAK, O. Mimoriadne zníženie trestu pri nedôvodných prietahoch v trestnom konaní v zmysle judikatúry

Pre komplexnosť treba uviesť niekoľko rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva konštatujúcich neprimeranú dĺžku trestného konania, ktorá sa pre účely trestného konania počíta od vznesenia obvinenia až po právoplatné rozhodnutie o vine a treste. Sú to nasledujúca rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva Kiryakov proti Ukrajine⁴³ – dĺžka konania 5 rokov a 5 mesiacov, Dimitar Vasilev proti Bulharsku⁴⁴ – dĺžka konania 5 rokov a 6 mesiacov, Lambadaris proti Grécku⁴⁵ – dĺžka konania 5 rokov a 9 mesiacov, Solovyevy proti Rusku⁴⁶ – dĺžka konania 5 rokov, Jusuf proti Grécku⁴⁷ – dĺžka konania 4 roky a 9 mesiacov, Zafirov proti Grécku⁴⁸ – dĺžka konania 4 roky 7 mesiacov. Zároveň treba povedať, že posúdenie, či ide o nedôvodné a zbytočné prietahy v konaní, ktoré by odôvodňovali súdu aplikáciu inštitútu mimoriadneho zníženia trestu odňatia slobody, treba posudzovať v každom jednotlivom prípade individuálne, pričom ako kritérium okrem dĺžky konania je aj to, či boli prietahy spôsobené obvineným alebo inými okolnosťami (nekonaním orgánov činných v trestnom konaní, súdu, nedosiahnuteľnosťou svedkov a pod.). Judikatúra Ústavného súdu Slovenskej republiky sa ustálila v tom, že otázka, či v konkrétnom prípade bolo alebo nebolo porušené právo na prerokovanie veci bez zbytočných prietáhov, sa skúma vždy s ohľadom na konkrétne okolnosti každého jednotlivého prípadu, a to najmä podľa týchto troch základných kritérií: zložitosť vecí, správanie sa účastníka a postup súdu (II. ÚS 79/97, I. ÚS 3/00).⁴⁹ Za súčasť prvého kritéria ústavný súd považuje aj povahu prerokovávanej veci.⁵⁰

Záver

Právo na spravodlivý proces v trestnom konaní, ako jeden zo znakov právneho štátu, má isté špecifiká, ktoré sú v článku detailnejšie naznačené. Jednak je to právo byť na prerokovaní vlastnej trestnej veci a minimalizovanie trestných konaní in absentia. Bez priznaného a rešpektovaného práva na prezumpciu neviny by neboli všetky

Európskeho súdu pre ľudské práva. *Bulletin slovenskej advokácie*, roč. 21, č. 3, 2015, s. 7–9.

⁴³ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Kiryakov proti Ukrajine z 12. januára 2012, sťažnosť č. 26124/03.

⁴⁴ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Dimitar Vasilev proti Bulharsku z 10. apríla, sťažnosť č. 201210302/05.

⁴⁵ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Lambadaris proti Grécku zo 17. apríla 2012, sťažnosť č. 47112/09.

⁴⁶ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Solovyevy proti Rusku z 24. apríla 2012, sťažnosť č. 918/02.

⁴⁷ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Jusuf proti Grécku z 10. januára 2012, sťažnosť č. 4767/09.

⁴⁸ Rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva Zafirov proti Grécku 6. marca 2012, sťažnosť č. 25221/09.

⁴⁹ Pozri rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 142/03.

⁵⁰ Pozri rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. IV. ÚS 74/02.

atribúty spravodlivého procesu splnené. S uvedeným súvisí aj kontradiktórnosť trestného konania, najmä štádia konania pred súdnom, kde nesmie byť akýmkoľvek spôsobom oslabená rovnosť zbraní procesných strán. Fakt, že konajúci orgán – súd, či orgán činný v trestnom konaní, musí byť nestranný, aby bola splnená nevyhnutná premisa na to, že prerokovanie trestnej veci je spravodlivé, je samozrejmé.

Napokon prerokovanie veci v primeranej lehote, t. j. bez nedôvodných prieťahov, je nevyhnutnou súčasťou komplexu parametrov, ktoré vo svojom súhrne v konečnom výsledku vytvoria predpoklad na spravodlivé trestné konanie. Je ideálne, keď trestné konanie vykazujúce všetky základné prvky spravodlivého prerokovania veci končí aj spravodlivým rozhodnutím vo veci samej, pričom však ale na posúdenie, či je rozhodnutie spravodlivé v materiálnom slova zmysle, sa spravidla aplikujú iné kritériá.